

Αναπνευστήρας #2 – ερευνώντας εργατικά ίχνη στον βυθό της ταξικής αμνησίας

Οι σερβιτόροι, τα γκαρσόνια και οι αρτεργάτες (7Ψχ)

Στην σειρά άρθρων με τον γενικό τίτλο “αναπνευστήρας” θα παίρνουμε βαθιές ανάσες και θα καταδυόμαστε στο δαιδαλώδες παρελθόν της εργατικής τάξης, των αγώνων της, των ορίων της και των αντιφάσεων της στην Ελλάδα και όπου αλλού κρίνουμε σκόπιμο κάθε φορά. Η ακατάσχετη επέλαση της αμνησίας και της απάθειας, όχι μόνο στις εκφάνσεις της “ταξικής μνήμης” αλλά σε κάθε στιγμή της κοινωνικής ζωής, δυστυχώς έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση ενός νέου τύπου “εργαζόμενου-ανθρώπου” που πεθαίνει κάθε βράδυ και γεννιέται κάθε πρωί. Και δεν είναι απαραίτητα κακό να ξεχνάει κανείς την ιστορία του και να αναγεννάται καθημερινά. Αλλά θα πρέπει να συμβιβαστεί με την αδυσώπητη πραγματικότητα ότι πλέον θα έχει οριστικά μετατραπεί σε ένα φτερό αφημένο στον άνεμο της καπιταλιστικής κακοκαιρίας και της καταϊγίδας του θεάματος. Στον “αναπνευστήρα” δεν θα το βάλουμε κάτω. Λοιπόν; Βαθιά ανάσα και βουτάμε...

Στο προηγούμενο κατά σειρά κείμενο του “αναπνευστήρα” εξετάσαμε ακροθιγώς την πρώιμη νομοθεσία του ελληνικού κράτους για την κυριακάτικη αργία και τις αντιφάσεις που γέννησε μέσα στις τάξεις των τότε μικροαστών καταστηματάρχων η πατερναλιστική απόφαση της κυβέρνησης του Στρατιωτικού Συνδέσμου να θεσπίσει το μέτρο αυτό, παρότι η εφαρμογή του συνάντησε πολλά εμπόδια, πρωτίστως από τους μικρούς επιχειρηματίες των συνοικιών, οι οποίοι πλήθαιναν όλο και περισσότερο σε μια Αθήνα που, σημειωτέον, μεταξύ 1880-1920 πενταπλασίασε τον πληθυσμό της. Στο κείμενο που ακολουθεί θα καταδυθούμε στο παρελθόν των εργατών της εστίασης των αρχών του 20ου αιώνα, και συγκεκριμένα σε επαγγέλματα όπως αυτά του σερβιτόρου, του μάγειρα, του αρτεργάτη και του ζαχαροπλάστη. Θα δούμε ζαχαροπλάστες να απεργούν για αύξηση του μισθού τους, αρτεργάτες να φτιάχνουν ισχυρά σωματεία και γκαρσόνια να ζητούν μείωση του χρόνου εργασίας τους, σαμποτάροντας μια διαμαρτυρία των αφεντικών τους.

ΒΟΥΤΙΑ ΣΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1910

Με επίδικο εάν τα καφενεία θα παραμένουν ανοιχτά μέχρι τη 1 μ.μ. ή τις 2 μ.μ., στις 24 Ιουλίου 1910 οι καφεπώλες καταστηματάρχες του κέντρου των Αθηνών και των συνοικιών προχώρησαν σε απεργία. Στην απεργία συμμετείχαν επί το πλείστον καφεπώλες των συνοικιών, τους οποίους αφορούσε άμεσα το μέτρο, στρεφόμενοι εναντίον της αστυνομικής διάταξης που ρύθμιζε το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων. Μολονότι η απεργία δεν είχε μεγάλη συμμετοχή, η

κυβέρνηση υποχώρησε τελικά μετά από δύο μέρες και δέχτηκε ως ημίμετρο να παραμένουν ανοιχτά τα καφενεία μέχρι τις 1:45 και κατόπιν, αφού γίνει η καθαριότητα, να κλείνουν στις 2 μ.μ. Ο κ. Καλαποθαράκος, διευθυντής του θρυλικού καφενείου του κέντρου “Παρθενών”¹, ερωτηθείς από την εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ, απάντησε τα παρακάτω ενδιαφέροντα για την απεργία:

Εγώ δεν ανεμίχθην καθ’ ολοκληρίαν καθώς και οι λοιποί συνάδελφοί μου οι εν τοις Χαυτείοις, ως μη υπαγόμενα εις την αστυνομικήν ταύτην διάταξιν. Κατά πόσον δε έχουν δίκαιο οι των συνοικιών καφεπώλαι δεν γνωρίζω. Φρονώ όμως ότι η αστυνομία εις την περίστασιν ταύτην δεν θα παραλογίζεται.²

Όπως φαίνεται, οι ιδιοκτήτες των κεντρικών καφενείων δεν πλήττονταν άμεσα από το μέτρο διότι στήριζαν την οικονομική τους λειτουργία αφενός στην μεγάλη πελατεία που τους εξασφάλιζε η θέση του καφενείου στο εμπορικό κέντρο, αφετέρου στην πρωινή και απογευματινή εργασία που οπωσδήποτε είναι περισσότερο ξεκούραστη από την βραδινή. Στον αντίποδα, όπως είδαμε ότι συνέβη με τα κουρεία και τα παντοπωλεία στην στάση που κράτησαν απέναντι στην θεσμοθέτηση της κυριακάτικης αργίας, οι καφετζήδες των συνοικιών πόνταραν στα διευρυμένα ωράρια λειτουργίας των καταστημάτων τους, ακόμα και μέχρι τις 2 μ.μ. ή και αργότερα, για να υποσκελίσουν την χασούρα τους. Όμως τα διευρυμένα ωράρια λειτουργίας σήμαιναν υπερεργασία (δηλαδή απόσπαση απόλυτης υπεραξίας) για τους εργαζόμενους στα καφενεία των γειτονιών. Επιπλέον, η εργασία μέχρι τις 2 μ.μ. και μάλιστα σε συνθήκες συνοικιακού καφενείου, είναι εύλογο να μην ευχαριστούσε και πολύ τους εργάτες της εποχής. Γι’ αυτόν τον λόγο, μετά την λήξη της απεργίας, πολλοί εργάτες των συνοικιακών καφενείων αρνήθηκαν να δουλέψουν με διευρυμένο ωράριο, μέχρις ότου παγιωθεί η στάση της κυβέρνησης. Την πρώτη ημέρα της απεργίας, μάλιστα, ομάδα εργατών-μέλη του σωματίου γκαρσονιών, προσπάθησε να εμποδίσει την αντιπροσωπεία του συνδικάτου καφεπωλών να συναντηθεί με τον υπουργό, υπενθυμίζοντας τα πάγια αιτήματα του σωματίου για αύξηση των ωρομισθίων και μείωση του χρόνου εργασίας.

ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΩΡΟΜΙΣΘΙΟΥ;

ΜΑ ΚΑΛΑ ΣΥΝΕΒΑΙΝΑΝ ΤΕΤΟΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΣΤΑ ΓΚΑΡΣΟΝΙΑ;

Τα γκαρσόνια των καφενείων της Αθήνας, μέσω των οργανώσεών τους, διατύπωναν κάθε χρόνο αιτήματα για αύξηση του μισθού, τα οποία συνήθως διευθετούνταν με διαπραγματεύσεις με το συνδικάτο των καταστηματάρχων καφεπωλών, αλλά εξίσου συχνά κατέληγαν σε απεργία. Π.χ. Το 1920, κατόπιν οργανωμένων πιέσεων και διαμαρτυριών, η αδελφότητα καφεπωλών, δηλαδή το σωματείο των οργανωμένων καταστηματάρχων του καφέ, αποφάσισε να αυξήσει τους μισθούς των γκαρσονιών κατά 15% στα συνοικιακά καφενεία και κατά 20% στα κεντρικά. Οι διεκδικήσεις δεν σταμάτησαν καθόλου, ακόμα και όταν εφαρμόστηκαν οι δεσμεύσεις των αφεντικών για αύξηση στους μισθούς, με αποτέλεσμα το 1925 και έπειτα από σειρά διαπραγματεύσεων που απέβησαν άκαρπες, οι σχέσεις με το εργατικό σωματείο να έχουν οξυνθεί αμετακλήτα και η αδελφότητα να αρνείται να συνομιλήσει πλέον μαζί του.³

Απεργίες στον κλάδο της εστίασης και συγκεκριμένα στα καφενεία σημειώθηκαν τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1921, τον Φλεβάρη και τον Ιούλιο του 1923, εν μέσω ευρύτερων εθνικών εξελίξεων καθότι την περίοδο εκείνη εκτυλισσόταν η εκστρατεία του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία, η συντριπτική ήττα που την ακολούθησε και η αναδίπλωση των σχεδίων του ελληνικού μεγαλοϊδεατισμού. Όπως φαίνεται, όμως, οι τότε εργάτες των καφενείων της Αθήνας δεν καιγόταν καθόλου για τα εθνικά συμφέροντα του ελληνικού κράτους. Η εμμενής προσκόλλησή τους στα αυτόνομα ταξικά συμφέροντά τους, νοούμενα ως η πάγια ικανοποίηση των άμεσων υλικών αναγκών τους διαμέσου της εργασίας τους, φανερώνει σημάδια μιας ιστορικής ταξικής συνείδησης, σφόδρα αντεθνικής και πάντως αξιοζήλευτης για κάθε εποχή.

εφημ. ΣΚΡΙΠ (24-07-1910)

¹ Στεγαζόταν στο ισόγειο κτίσματος στην συμβολή των οδών Λ. Κηφισίας και Λ. Αλεξάνδρας, όπου σήμερα υπάρχει ένα υποκατάστημα της αλυσίδας everest.

² Εφημ. ΕΜΠΡΟΣ (25-7-1910)

³ Νίκος Ποταμιάνος, Οι Νοικοκυραίοι: μαγαζάτορες και βιοτέχνες στην Αθήνα 1880-1925, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2016, σελ. 429 επ.

Εχει κερδη δε βρον να απολαύσει...
Και εσπειρεται δε άλλα κ. διακ.
Απο το πρώτον έκτακτον συνέδριον...

ΛΑΟΝΟΜΕΡΙΝΑ
ΔΗΜΟΙΟΜΑΤΑ

ΤΟ ΦΕΣΙ
Χρόνιος δε Κοροναϊσμός
τηλεγράφου άγγελος εις κοινόν...

Αγαθή δε να ευθεία από το κυβερνητικόν
είναι η προαγωγή η προαγωγή...

ΕΝΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
Ο Πολιτικός Σύλλογος 'Αργους...

ΔΗΛΩΣΙΣ
'Από τον κ. Σπυριδων...

ΤΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΡΕΘΡΩΝ...

ΝΕΩΤΕΡΑ
ΠΕΡΙ ΤΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣ
ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΑΜΑΞΕΛΑΤΩΝ
ΔΙΑ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ

Χτες, βρεθόντες ύψιστον εν λαόνω
άπαντων δια τήν τήρησιν του...

ΠΑΙΣ ΟΙ ΑΜΑΞΕΛΑΤΑΙ
'Αλλά και οι αμαξελάται διαδόντες...

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ ΑΡΣΑΚΕΙΩΝ
Και τα αποτελέσματα της...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Πρωτοβάθμιοι
'Αντωνίου Α. Αθανασίου...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Πρωτοβάθμιοι
'Αντωνίου Α. Αθανασίου...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Πρωτοβάθμιοι
'Αντωνίου Α. Αθανασίου...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Πρωτοβάθμιοι
'Αντωνίου Α. Αθανασίου...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Πρωτοβάθμιοι
'Αντωνίου Α. Αθανασίου...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Πρωτοβάθμιοι
'Αντωνίου Α. Αθανασίου...

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Πρωτοβάθμιοι
'Αντωνίου Α. Αθανασίου...

ΚΑΤΑΧΟΡΕΙΣ
ΔΙΑ ΤΩΝ Χ ΥΠΟΥΡΓΩΝ
ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Αιτίαι απορροφώντων να κληθεί
επισημασθέντα, δε αλλοιθι δε φέρει...

ΕΛΛΕΥΣΙΣ
Οι αποδομοί της 'Αττικής...

ΕΝΑ ΦΟΥΡΝΙΑ
Εκ 292 Αθηνάων οι νίκαι...

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ
Διαπορεύσει οι γενναίοι...

ΣΟΡΕΙΑ
Προς ετασ των δεσποζών...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΖΗΤΗΤΑΙ
Ζητείται να γινώσκον...

ΕΛΛΕΥΣΙΣ
Οι αποδομοί της 'Αττικής...

ΕΝΑ ΦΟΥΡΝΙΑ
Εκ 292 Αθηνάων οι νίκαι...

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ
Διαπορεύσει οι γενναίοι...

ΣΟΡΕΙΑ
Προς ετασ των δεσποζών...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΖΗΤΗΤΑΙ
Ζητείται να γινώσκον...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΕΛΛΕΥΣΙΣ
Οι αποδομοί της 'Αττικής...

ΕΝΑ ΦΟΥΡΝΙΑ
Εκ 292 Αθηνάων οι νίκαι...

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ
Διαπορεύσει οι γενναίοι...

ΣΟΡΕΙΑ
Προς ετασ των δεσποζών...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΖΗΤΗΤΑΙ
Ζητείται να γινώσκον...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΕΛΛΕΥΣΙΣ
Οι αποδομοί της 'Αττικής...

ΕΝΑ ΦΟΥΡΝΙΑ
Εκ 292 Αθηνάων οι νίκαι...

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ
Διαπορεύσει οι γενναίοι...

ΣΟΡΕΙΑ
Προς ετασ των δεσποζών...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΖΗΤΗΤΑΙ
Ζητείται να γινώσκον...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΕΛΛΕΥΣΙΣ
Οι αποδομοί της 'Αττικής...

ΕΝΑ ΦΟΥΡΝΙΑ
Εκ 292 Αθηνάων οι νίκαι...

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ
Διαπορεύσει οι γενναίοι...

ΣΟΡΕΙΑ
Προς ετασ των δεσποζών...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

ΖΗΤΗΤΑΙ
Ζητείται να γινώσκον...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ
'Ενας άφοδος και γυναικί...

Πολλοί αμαξελάται λαθόντες εις τήν
γυμνασίαν με βίβλον τήν προς δημοσίαν...

ΕΠΙΔΑΠΑΝΗ ΤΗΝ ΠΑΙΔΩΝ
Με το εκπαιδευτικόν...

εφημ. ΕΜΠΡΟΣ (25-07-1910)

ΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ;

ΜΑ ΚΑΛΑ; ΣΥΖΗΤΟΥΣΑΝ ΤΕΤΟΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ ΠΡΙΝ ΕΝΑΝ ΑΙΩΝΑ;

Όπως είδαμε, με αιχμή το ζήτημα της κυριακάτικης αργίας, η οποία τελικά θεσμοθετήθηκε για τους εργαζόμενους της εστίασης το 1924, η μείωση του χρόνου εργασίας αποτελούσε διαχρονικό αίτημα από μεριάς των εργαζομένων. Τόσο ο περιορισμός του χρόνου εργασίας των υπαλλήλων και των εργατών όσο και η καθιέρωση μιας εβδομαδιαίας αργίας επιτεύχθηκαν με το ταυτόχρονο και υποχρεωτικό κλείσιμο των καταστημάτων και των μαγαζιών, το οποίο επέτρεπε την την διασφάλιση της εφαρμογής του νόμου. Οι εσωτερικοί και κατά επάγγελμα ή κλάδο εσωτερικοί διαφορισμοί μπορεί να συνέχιζαν να υπάρχουν, ωστόσο στις μεγάλες πόλεις ο μέσος χρόνος εργασίας των εμποροϋπαλλήλων το 1914-1915 περιορίστηκε στις 11-12 ώρες την ημέρα, αν και πάγιο αίτημα του συλλόγου εμποροϋπαλλήλων της Αθήνας ήταν το δεκάωρο.

Το ζήτημα της μείωσης του χρόνου εργασίας, μερική έκφανση του οποίου ήταν το εβδομαδιαίο ρεπό, αποτέλεσε επίσης την αφορμή για την συγκρότηση το 1904 του σωματίου αρτεργατών, ως μέλη του οποίου μπορούσαν να εγγραφούν οι μισθωτοί εργάτες και εργάτριες που δούλευαν στους φούρνους. Η ταχέως αναπτυσσόμενος πληθυσμός της Αθήνας σε συνδυασμό με την βαθμιαία εκμηχάνιση της αρτο-παραγωγής και την είσοδο του μηχανικού ζυμωτή και του ηλεκτρικού φούρνου στην παραγωγική διαδικασία, έδωσε μεγάλη ώθηση στον κλάδο της αρτοποιίας. Στο τελευταίο τέταρτο του 19ου και στην πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα οι φούρνοι άρχισαν να πληθαίνουν και ευκαιρίες επένδυσης δόθηκαν ακόμα και σε επιχειρηματίες που δεν είχαν κάποια προνομιακή μέχρι τότε επαφή με το αντικείμενο. Αυτή η ανάπτυξη του καπιταλιστικού κλάδου της αρτοποιίας, όμως, δημιούργησε αναπόδραστα και τον αρνητικό πόλο της: το προλεταριάτο των αρτεργατών που μαζί με τον κλάδο που δούλευε, άρχισε να διογκώνεται κι αυτό.

Το 1904 αποτελεί ημερομηνία σταθμό για τους αρτεργάτες καθώς, στο παρασκήνιο μιας απεργίας των αφεντικών τους για την αύξηση της τιμής του άρτου, συζητούν και οργανώνουν την δημιουργία του πρώτου σωματίου στον κλάδο. Ενός σωματίου που έμελλε να επιδείξει μεγάλη αγωνιστικότητα στα επόμενα χρόνια. Το σωματείο στεγάστηκε σε ένα επιβλητικό κτήριο επί της οδού Μενάνδρου 43, όπου σήμερα βρίσκεται το Β΄ Περιφερειακό ΚΕΑΟ Αθήνας και ένα υποκατάστημα του ΙΚΑ.

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κείμενο, η αντιπαλότητα των μικροαστικών οργανώσεων, δηλαδή των συνδικάτων των μικρών μαγαζατόρων, απέναντι στις εργατικές διεκδικήσεις πρέπει να θεωρηθεί δεδομένη. Η ίδια ταξική αντιπαλότητα αποτελεί το υπόβαθρο της μελλοντικής (γύρω στο 1923) επαναπροσέγγισης των μικροαστών με τις αστικές οργανώσεις και τα κόμματα εξουσίας, όταν το τότε στρατιωτικό καθεστώς Πάγκαλου επέλεξε τελικά την κατά μέτωπο και στρατιωτικοποιημένη αντιπαράθεση με την οργανωμένη εργατική τάξη με σκοπό το τσάκισμα των μισθών και της προστατευτικής νομοθεσίας. Στον κλάδο της εστίασης, η όξυνση της ταξικής πάλης στις αρχές της δεκαετίας του 1920 είχε αποκτήσει, πλέον, ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Όμως γι' αυτή την ιστορία θα χρειαστούμε ένα επιπλέον κείμενο...

